

*К. В. Дюкар
м. Харків*

**ОКАЗІОНАЛЬНІ АД'ЄКТИВИ ЯК
КОНСТИТУТЕНТИ ОЗНАЧАЛЬНОГО ПРОСТОРУ
ПОЕТИЧНИХ СВІТІВ В. ГОЛОБОРОДЬКА,
Т. МЕЛЬНИЧУКА, С. САПЕЛЯКА**

Означальний простір у поетичному тексті набуває особливої образності, виразності та чуттєвості в тих випадках, коли автор уводить нові й незвичні одиниці – okazіоналізми. Сьогодні спостерігаємо стабільне зростання інтересу лінгвістів до різних аспектів неології та

оказіоналістики (праці О. Ю. Астаф'єва, Н. Г. Бабенко, Г. М. Вокальчук, К. Ю. Голобородька, Л. К. Гливінської, Ж. В. Колоїз, В. С. Калашника, Д. В. Мазурик, Д. Б. Масленнікова, О. М. Строкаля, Т. Г. Юрченко). Актуальність нашої роботи зумовлена відсутністю розвідок, об'єктом вивчення яких є okazіональні ад'єктиви як конститутенти означального простору поетичних світів В. Голобородька, Т. Мельничука, С. Сапеляка. Маємо на меті з'ясувати функційні особливості неuzuальних інновацій. Основну джерельну базу склали такі збірки віршів: «Білі кімнатні рослини» В. Голобородька; «Поезії» у трьох томах Т. Мельничука; «Во ім'я слова», «Тривалий рваний зойк» С. Сапеляка.

Оказіональні ад'єктиви в поетичній мові В. Голобородька є спорадичним, отже особливо помітним, явищем. Так, одиниця *полетючий*, що вживається в кількох творах, привертає увагу щоразу новими інтерпретаціями та конотаціями. У 2008 році В. Голобородько пише «**Полетючий** вірш», у якому завдяки okazіоналізму, винесеному в заголовок, проглядаються елементи дитячого та дещо наївного світосприйняття дорослої людини: «*Недописаний вірш... <...> залишив на столі...<...> ...проходячи повз стіл, побачив, як/ аркуш паперу... <...> злетів/ над стільницею –/ ледве встиг припинити політ долонею./ Думаю собі – з деякою тривогою –/ як же поведеться вірш після того,/ як я його допишу?» [1, с. 51]. У тексті прикметник не вживається. Інновація є актуалізатором контекстуальних смислів: вірш є полетючим, оскільки має схильність літати так само, як і ліричний герой – витати у хмарах. У цьому вбачаємо властиві поетичному ідіостилю В. Голобородька риси антропоморфізму. Образне мислення донаукового світогляду для письменника є тим підґрунтям,*

на яке сучасна людина може й повинна спиратися задля підтримання психологічного комфорту та гармонії з навколишнім світом.

У 2010 р. з'являється вірш «Знайомство», у якому ад'єктив *полетючий* уживається з іншими конотаціями: «*Дівчино, / дівчино із невідомим мені ім'ям, / я побачив тебе на узгір'ячку за селом – / там ти стоїш, / підставляєш себе повівам весняного вітру... <...> Ти швидко обертаєшся на носках черевиків – / хочеш полетіти... <...> Але ти, дівчино, не полетиш, / бо ти іще не знаєш імені того вітру, / який міг би тебе підняти над узгір'ячком. / Ось, вітер на ім'я Василь, / міг би тебе підняти на руки, як пір'їнку, / і понести **полетючу**, куди сама схочеш: / перелітаєш тепер через струмок, / дарма, що у мене повні черевики весняної води...» [1, с. 97]. Виразною є внутрішня діалогічність наведеного фрагмента, яка переплітається з імпресіоністичними картинами, зокрема тими, що створюють враження польоту. Банальна ситуація, коли чоловік несе жінку на руках, перетворюється на поетичний образ *полетючої жінки*. На другий план відходить ліричний герой, у якого *повні черевики весняної води* від «перельоту» через струмок, і лірична героїня, яка «летить» на його руках. На передній план висувається відчуття необмеженої свободи руху в повітрі, створюване за допомогою антропоморфної метафори, до складу якої входить okazionalnyi прикметник.*

Означальний простір у поетичних текстах Т. Мельничука виявляє особливу залежність від okazionalnoi номінації, що простежуємо навіть у назвах віршів «Ранку мій **виноградистий**», «Є **золотохресте** місто Вересень...», «**Золотоногі** сосни...», «ліворуч од мене орел **срібнокрилий**...». Важливе місце, як бачимо, у моделюванні

поетичного світу відведено незувальним кольороназвам, зокрема пов'язаним із образним позначенням окремого відтінку зі спектру жовтого кольору: від *золоторосяного* (майже прозорого), *жовтосолом'яного* (насиченого світло-жовтого) до *злотокоронного* (яскраво-жовтого з червоним відливом). Ідіостильовою константою Т. Мельничука є вживання цих відтінків у символічному значенні. Діапазон конотативних смислів таких okazіоналізмів у творі є надзвичайно широким. Okazіональні кольороназви, що містять, наприклад компонент *жовтий*, можуть символізувати сонячне світло, тепло, радість весни, відродження, позитивні перспективи: «*Здається, буде потепління/ І скресне світ, воскресне цвіт,/ І сонцежовтими колінами/ Кульбаба замигтить в траві./ Здається, буде потепління/ На сто доріг і бездоріж./ І березень з грудей калини/ Зими холодний вийме ніж,/ І прикладе до рани – соловейка*» [2, с. 164]. Посилює загальний позитивний настрій ліричного героя, який перебуває в піднесеному стані, дублювання семи 'жовтий' у денотаті компонентів корелятивів інновації та конотаті субстантива *кульбаба*, а також рефрен першого рядка. Інший полюс символічного значення новотворів із елементом *жовтий* демонструє такий уривок: «*Овва... Палають гори від снігів,/ А настрої ще ж осокориний... <...> Сміється сніг,/ Кружінням майським – голова/ Чуття розбурхались... Аж дзвінко!/ Ну й окаянний морозець!../ Спішать підщети в підколінниках/ Жовтосолом'яних/ До Морозенка під вінець*» [2, с. 383]. Мова йде про несподіване для ліричного героя, який перебуває *осокориному* (весняному) настрої, настання зими. У цьому разі okazіоналізм символізує початок кінця.

Поетичний світ С. Сапеляка вирізняє органічний синтез релігійних, міфологічних, фольклорних, дисидентських мотивів, увиразнення й оприявлення яких часто здійснюється за допомогою okazіональних номінацій. У «Літописі слова», скажімо, на рівні інтертексту проглядаються фрагменти Євангелія від Івана, зокрема щодо Слова як першооснови світу, а також учення про *логос* – об'єктивний закон світобудови, що ґрунтується на принципі порядку та міри, Геракліта Ефеського. Водночас окремі композиційні елементи відсилають до народнопісенних джерел. Найбільш помітним перетин згаданих мотивів є в означальному просторі, що демонструють такі рядки: «в цій писемності слово розпалося / і Київ-град розпався. / (текст жалібний в зітханню) / і люди злі стали / і востаннє дзвони оддзвонили / не в Києві-граді / но в світі цілім <...> ...сніг ще не випав / як з'явилися ратні / з грамотою хрещеною / в святій Софії / верхотворчою / і нарекли його [Київ] невольником / **сатрапопоганії** / а долі ромен цвів / птахи вгорі літали...» [3, с. 51]. Полісемантичність поетичного слова С. Сапеляка репрезентована повною нестягнутою формою прикметника *сатрапопоганії*, властивою фольклорним текстам. Новотвір у виразно негативних конотаціях характеризує правителів із необмеженою владою. Структурно-семантичні параметри дають змогу розглядати okazіоналізм як своєрідне слово-прецедент. Доречно проводити паралелі з грецько-перськими війнами, коли вперше зіштовхнулися дві цивілізації з різними світоглядами та цінностями – Схід і Захід, сатрапії й демократія. Якщо Еллада дала гідну відсіч Перській експансії, то Україна, як бачимо з міркувань ліричного героя, не встояла – *і нарекли Київ невольником*.

Національне питання у поетичних текстах С. Сапеляка набуває особливої гостроти та драматизму тоді, коли осмислюється екзистенція буття представників української інтелігенції: *«Минули губ головосіки./ В очах піску червоний смерч./ Стою немилості за свідка,/ На серці милосердя терн. <...> Осіла сажа інквізицій./ Годинник б'є межі очей./ На арештантській плащаниці/ Пускає цвях іржу плачем. <...> А хто, як ці липучі душі/ З червивим оком покаюх,/ Оці ЛІТСУнівські чинуші/ В спідницях лавреатських шлюх. <...> О, ні! Ганьбою прикипіло/ Вам червослів'я до колін.../ Це я скажу снопів'ям снігу,/ Бо жнивував на Колімі. <...> Мовчїм. Мовчїм. Під тінню Стуса./ БО ЖИВ ПОЕТ ПРИ СЛОВІ ДНЯ!»* [3, с. 83–85]. Наведений фрагмент вилучено з присвяченого В. Стусу твору «До лукавих» (1987 р.), епіграфом до якого стали рядки із «Заповіту» Т. Шевченка. У максимально відвертій і викривальній формі С. Сапеляк висловлюється про ЛІТСУнівських чинуш, які на хвилі «демократизації» почали змінювати риторичку стосовно представників шістдесятництва, зокрема й В. Стуса, якого кілька років тому цинічно називали зрадником, терористом і вбивцею в тозі правозахисника.

Таким чином, репрезентація авторських інтенцій у поетичних текстах В. Голобородька, Т. Мельничука та С. Сапеляка за допомогою введення в означальний простір творів оказіональних ад'єктивів засвідчує оригінальність і самобутність авторських ідіостилів. Новотвори здебільшого є актуалізаторами контекстуальних смислів. Окрім того, неuzuальні прикметники часто самі репрезентують слова-образи. Такі одиниці функціонують переважно в модерних текстах і становлять важливі концептуальні елементи, у яких

перетинаються різні часопросторові, культурні й історичні координати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голобородько В. Білі кімнатні рослини : Вірші / В. Голобородько. – Київ : Укр. письменник, 2013. – 294 с.
2. Колоїз Ж. В. Оказіональна деривація : теоретичний та функціонально-прагматичний аспекти : дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / Ж. В. Колоїз. – Харків : [Б. в.], 2007. – 442 с.
3. Мельничук Т. Поезії : у 3-х т. / Т. Мельничук. – Коломия : Вік, 2003. – Т. 1. – 254 с. ; Т. 3. – Кн. 1. – 496 с.
4. Сапеляк С. Тривалий рваний зойк : Поезії / С. Сапеляк ; [передм. П. Мовчана]. – Київ : Рад. письменник, 1991. – 189 с.